

# GEOGRAFIJA – 1. EKONOMSKE

## razlikovni ispit





**OSNOVNA OBILJEŽJA GOSPODARSTVA**

# GOSPODARSKA PITANJA i TIPOVI GOSPODARSTAVA

---

- temeljna pitanja svakog gospodarstva su **što**, **kako** i **za koga proizvoditi**
- osnovne metode donošenja ekonomskih odluka – **običaj**, **plan** i **tržište**

## TIPOVI GOSPODARSTAVA

OBIČAJNO

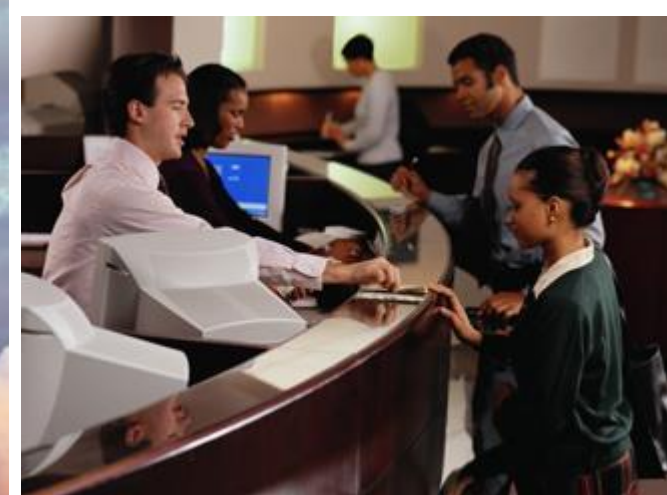
PLANSKO

TRŽIŠNO

MJEŠOVITO

- **OBIČAJNO** – što, kako i za koga proizvoditi je pod utjecajem **tradicije**
  - prisutna u slabije razvijenim dijelovima svijeta (Afrika, Latinska Amerika i Azija)
- **PLANSKO** – što, kako i za koga proizvoditi odlučuje **država** (npr. u Kini, bivšem SSSR-u, Jugoslaviji...)
- **TRŽIŠNO** – što, kako i za koga proizvoditi odlučuje **tržište**
  - odluke o proizvodnji donose pojedinci na temelju ponude i potražnje
- **MJEŠOVITO** – ima obilježja običajnog, planskog i tržišnog gospodarstva
  - većina zemalja svijeta danas imaju mješovita gospodarstva, pa i Hrvatska
- **GOSPODARSKA TRANZICIJA** – proces prelaska iz planskog u tržišni tip gospodarstva





# EKONOMSKI SEKTORI

# EKONOMSKI SEKTORI DJELATNOSTI

## PRIMARNI SEKTOR

poljoprivreda,  
ribarstvo,  
šumarstvo i  
lov

poljoprivredna  
civilizacija

## SEKUNDARNI SEKTOR

industrija,  
rudarstvo,  
energetika,  
građevinarstvo  
i proizvodno  
zanatstvo

industrijska  
civilizacija

## TERCIJARNI SEKTOR

promet,  
trgovina,  
turizam,  
ugostiteljstvo,  
novčarstvo i  
uslužno  
zanatstvo

uslužno društvo  
ili tercijarna  
civilizacija

## KVARTARNI SEKTOR

školstvo,  
zdravstvo,  
vojska,  
policija,  
uprava,  
znanost,  
kultura i sport

## KVINTALNI SEKTOR

informatičke  
djelatnosti



# **STUPANJ SOCIJALNO- EKONOMSKOG RAZVOJA**

# STUPANJ SOCIJALNO-EKONOMSKOG RAZVOJA

---

- stupanj razvoja se određuje na osnovi kriterija (mjerila) **ekonomskog** i **društvenog razvoja**

## STUPANJ RAZVOJA

```
graph TD; A[STUPANJ RAZVOJA] --> B[EKONOMSKI RAZVOJ]; A --> C[DRUŠTVENI RAZVOJ]; B --- D["– ekonomska mjerila razvijenosti:  
1. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP) i BDP per capita  
2. NACIONALNI DOHODAK (i nacionalni dohodak po stanovniku)"]; C --- E["– društvena (socijalna) mjerila razvijenosti:  
1. INDEKS DRUŠTVENOG RAZVOJA (HDI)"];
```

### EKONOMSKI RAZVOJ

- **ekonomska mjerila razvijenosti:**

1. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP) i BDP per capita
2. NACIONALNI DOHODAK (i nacionalni dohodak po stanovniku)

### DRUŠTVENI RAZVOJ

- **društvena (socijalna) mjerila razvijenosti:**

1. INDEKS DRUŠTVENOG RAZVOJA (HDI)

# EKONOMSKA MJERILA RAZVIJENOSTI

---

– najčešće korištena ekonomska mjerila razvijenosti su:

**1. BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)** – ukupna vrijednost dobara i usluga proizvedenih u jednoj godini (iskazuje se u američkim dolarima - USD)

– koristi se **BDP/per capita** – BDP podijeljen s brojem stanovnika zemlje

**2. NACIONALNI DOHODAK** – kad se od BDP-a oduzme vrijednost sredstava uložениh u proizvodnju i amortizacija (zamjena starih sredstava novima)

– nacionalni dohodak je novostvorena vrijednost u određenom razdoblju

– **nacionalni dohodak po stanovniku** – ND podijeljen s brojem stanovnika



# DRUŠTVENA (SOCIJALNA) MJERILA RAZVIJENOSTI

---

- **INDEKS DRUŠTVENOG RAZVOJA** (HDI) – izračunava se na temelju **triju** pokazatelja:
  1. BDP/per capita
  2. očekivanom trajanju života
  3. stopi pismenosti i obrazovnoj strukturi stanovništva
- prema ovim pokazateljima države se boduju **od 0,001 do 1** i podijeljene su u **4 skupine**: **države s vrlo visokim, visokim, sa srednjim i niskim društvenim razvojem**
  - Hrvatska je 39. (0,878) među državama s vrlo visokim indeksom dr. razvoja (prva je Švicarska)
- države s **visokom stopom HDI-a** imaju **niske stope rodnosti** i **smrtnosti dojenčadi**, dok zemlje s **niskom stopom HDI-a** imaju **visoke stope rodnosti** i **smrtnosti dojenčadi**



**KLIMATSKI MODIFIKATORI**

# KLIMATSKI ELEMENTI I MODIFIKATORI

---

- **VRIJEME** je trenutno stanje atmosfere nad nekim mjestom
- **KLIMA** – prosječno stanje atmosfere nad nekim mjestom promatrano dugi niz godina (30 godina)
- **KLIMATSKI ELEMENTI:**
  - Sunčevo zračenje,
  - temperatura i tlak zraka,
  - vjetar,
  - vlažnost zraka, naoblaka,
  - padaline i snježni pokrivač

podatci o vremenu koji se bilježe svaki dan (3 puta) – **7, 14 i 21 sat**
- **KLIMATSKI** (*faktori ili činioci*) **MODIFIKATORI** – stalni su i utječu na klimatske elemente
  - **to su:** Zemljina rotacija i revolucija, geo. širina, atmosfera, nadmorska visina, odnos kopna i mora, morske struje, jezera, reljef, tlo i biljni pokrov

# ATMOSFERA

---

- **ATMOSFERA** je Zemljin zračni (plinoviti) omotač (*prijelazni sloj između Zemlje i svemira*)
  - najgušća je neposredno uz površinu Zemlje
- **sastav atmosfere:**
  - **dušik** – 78%
  - **kisik** – 21%
  - argon – 0,9%
  - **ugljik dioksid** – 0,038%
  - ksenon, vodik, helij...
- osim plinova u atmosferi ima i **primjesa**: vodena para, prašina, pepeo, čađa, čestice soli...



# SLOJEVI ATMOSFERE

## – TROPOSFERA

- najniži i najgušći dio atmosfere
- 3/4 ukupne mase atmosfere

## – STRATOSFERA

- sadrži ozon – štiti od ultraljubičastog zračenja (ozonosfera)

## – MEZOSFERA

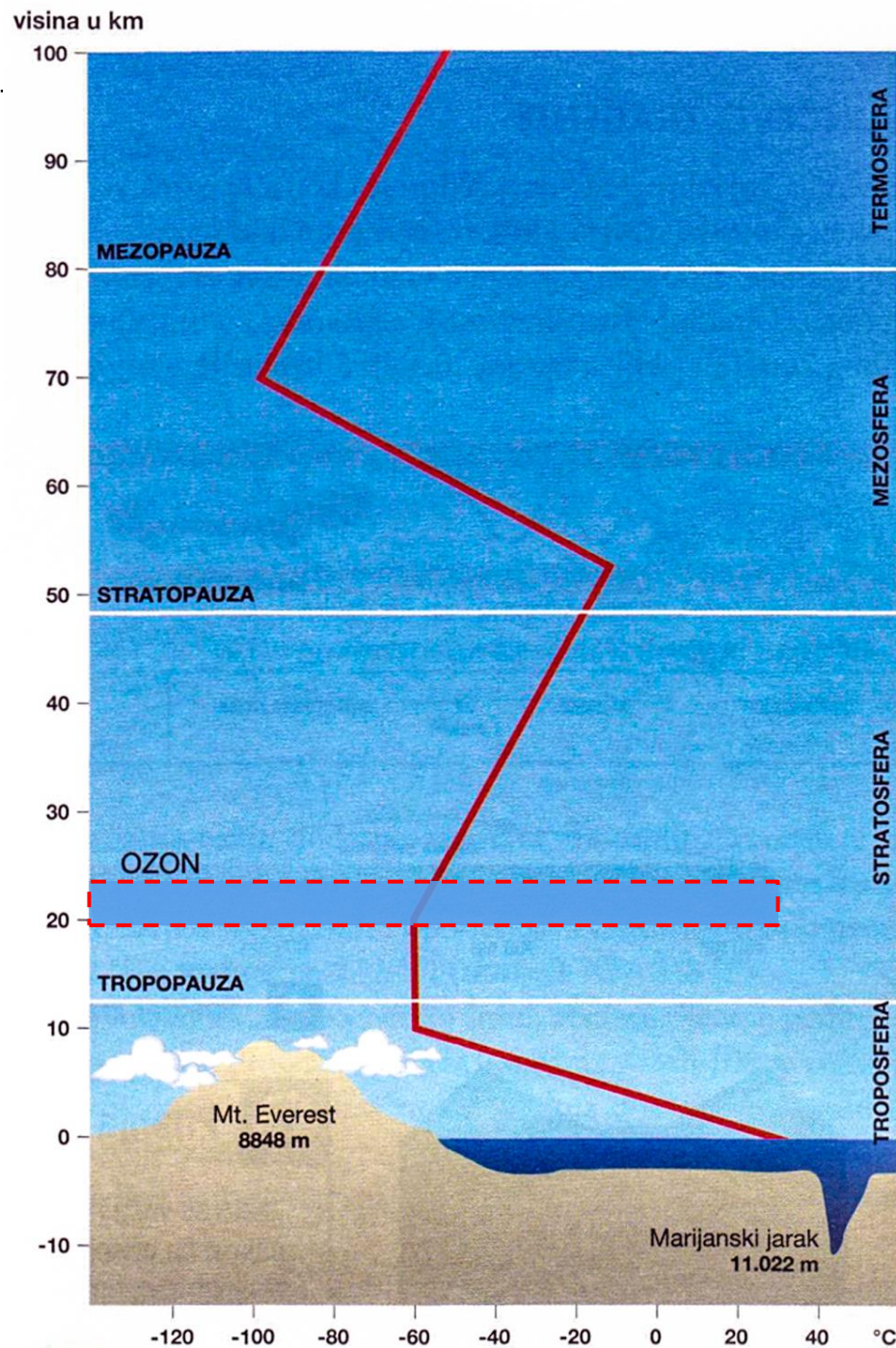
- najhladniji sloj atmosfere (do  $-90^{\circ}\text{C}$ )

## – TERMOSFERA

- razrijeđena je i ima ionizirani sloj (ionosfera)

## – EGZOSFERA – iznad 1000 km

- atmosfera se gubi i prelazi u vakuum





# TLAK ZRAKA, ZRAČNE MASE I ZRAČNA STRUJANJA

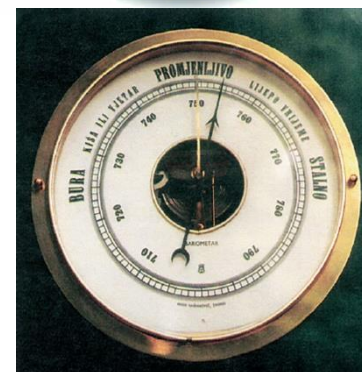


# TLAK ZRAKA

- **TLAK ZRAKA** je pritisak koji vrši zrak svojom težinom na površinu Zemlje (*težina koju ima stupac zraka na  $1 \text{ cm}^2$  površine*)
- tlak zraka se mjeri **živinim barometrom** i **aneroidom** (u hPa)
- **1013 hPa normalan tlak** – granica između visokog i niskog tlaka



PRINCIP RADA ŽIVINA BAROMETRA

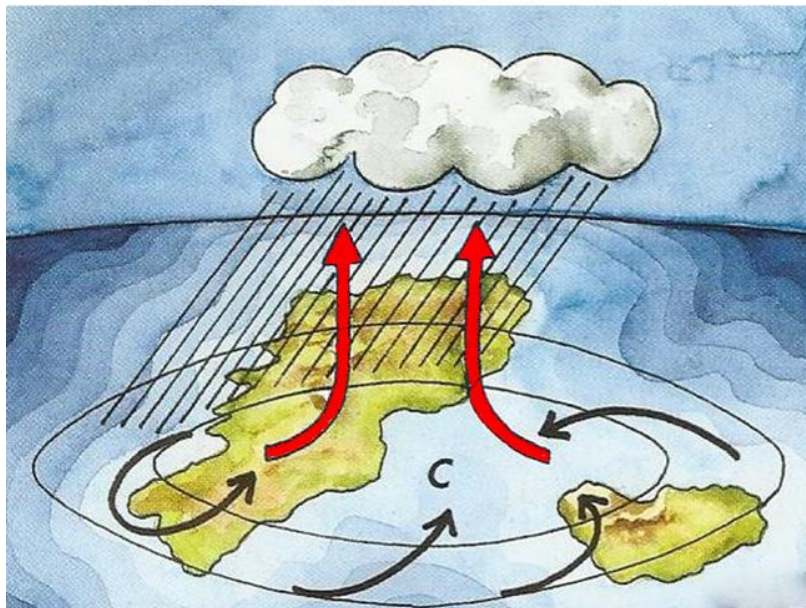
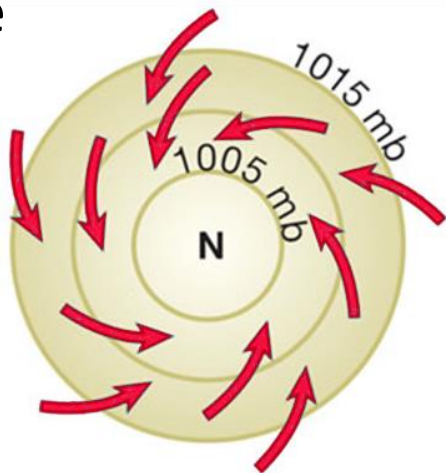


ANEROID –  
SUHI BAROMETAR

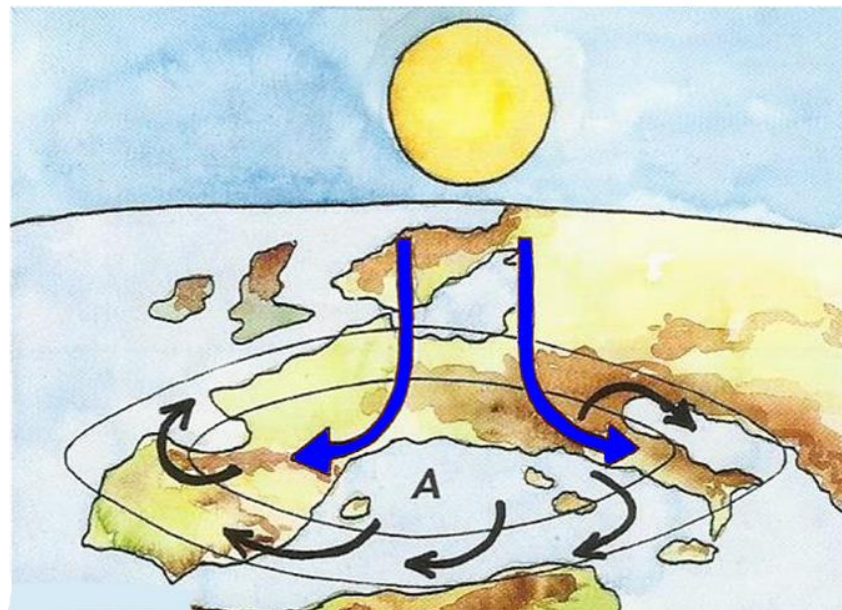
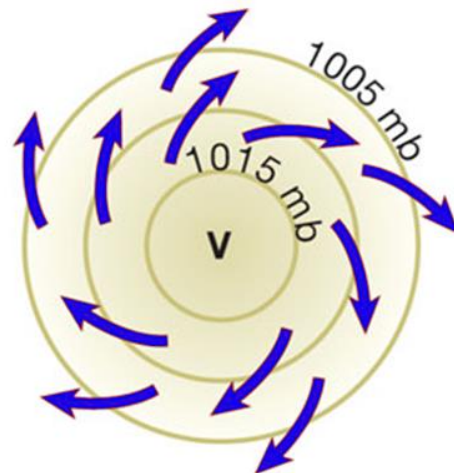


# CIKLONA I ANTICIKLONA

**CIKLONA** – polje niskog tlaka zraka – nestabilno i promjenjivo vrijeme



**ANTICIKLONA** – polje visokog tlaka zraka – stabilno vrijeme

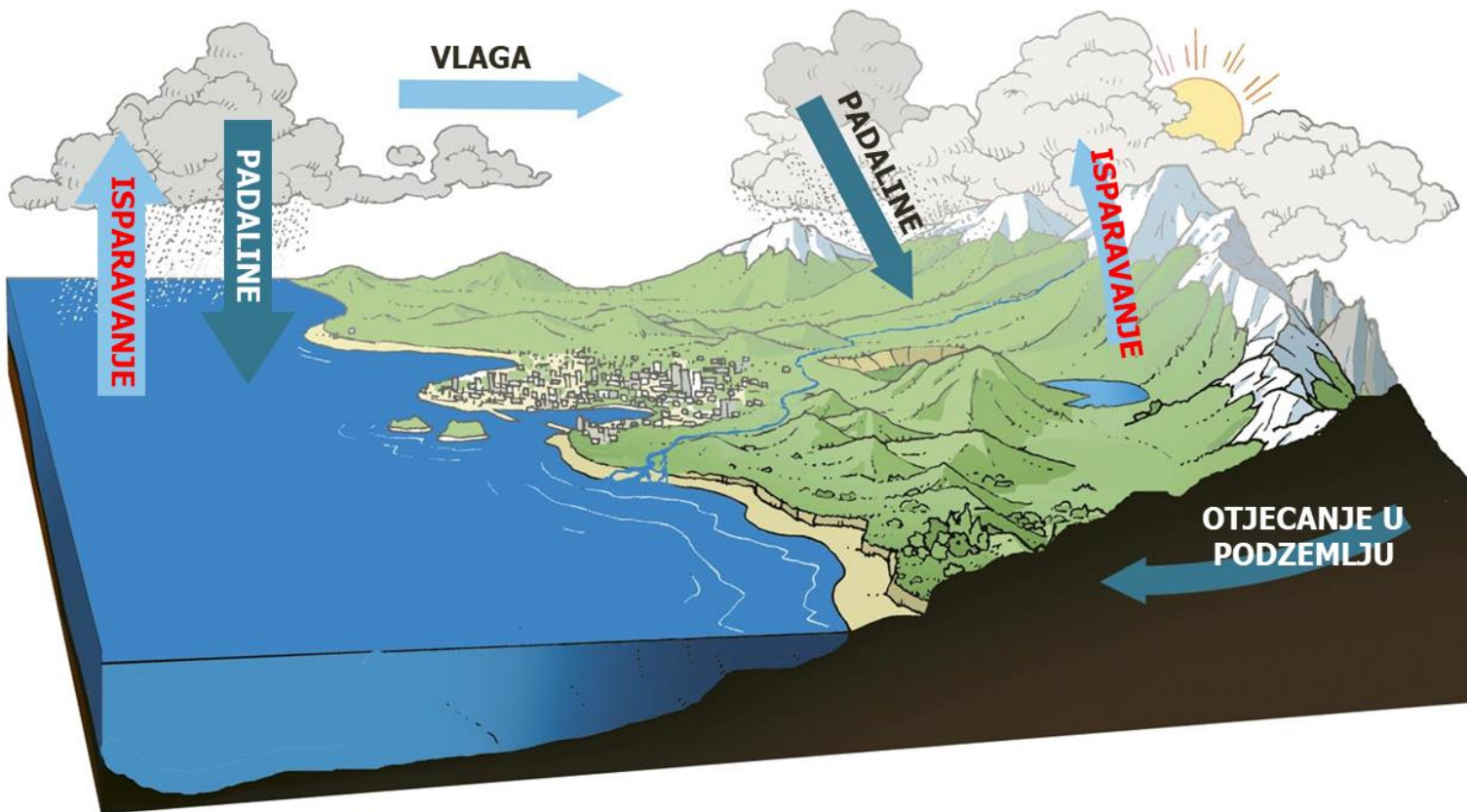




**VODA NA ZEMLJI**

# HIDROLOŠKI CIKLUS

- **HIDROLOŠKI CIKLUSI** – kružno gibanje vode u prirodi
- 7/10 Zemlje prekriva voda – **71%**





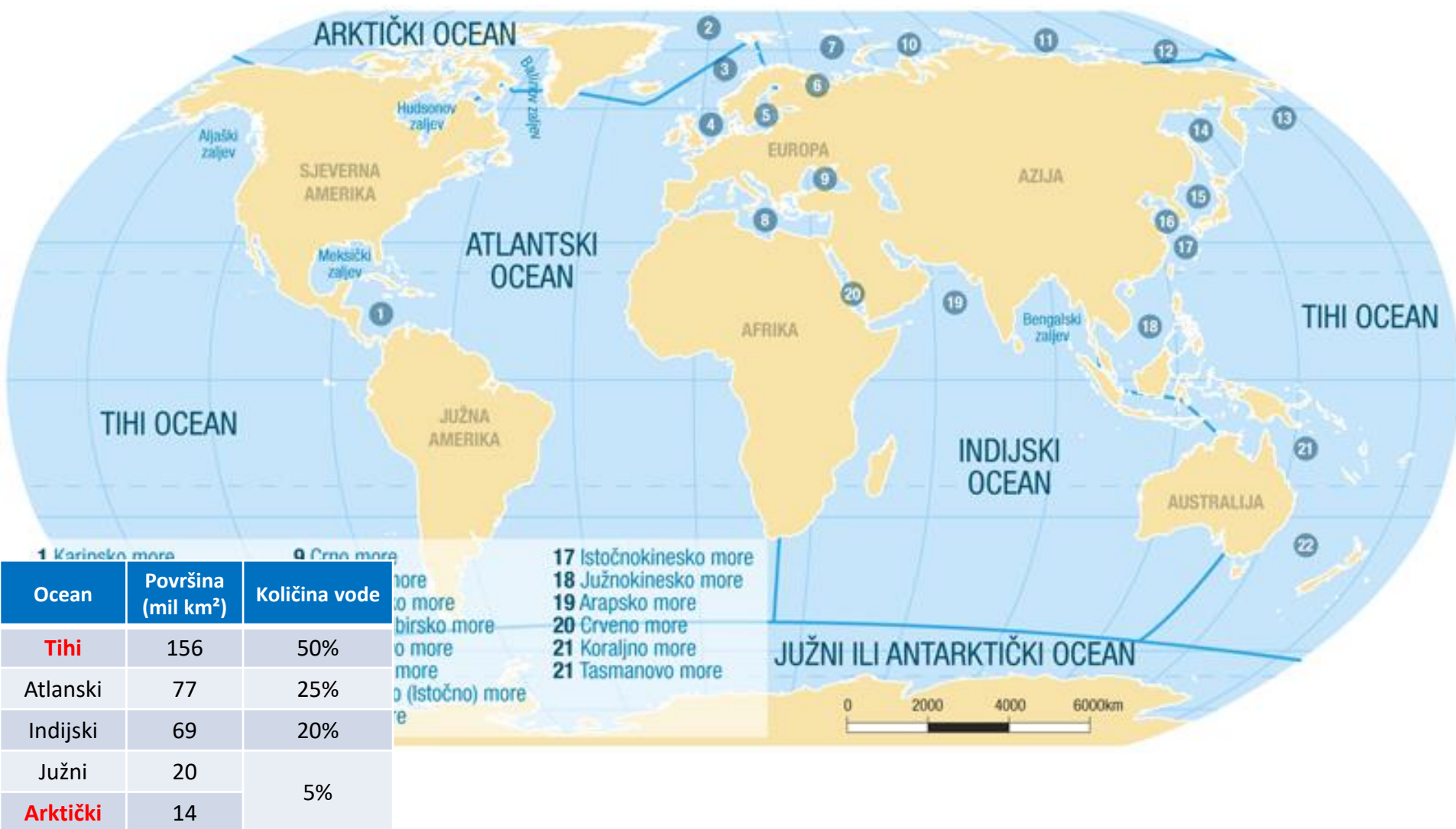
# SVJETSKO MORE

---

- sva mora povezana u jednu cjelinu čine **SVJETSKO MORE** – čini oko 96,5% vode u tekućem stanju
- veći dio vode se nalazi **na južnoj polutci – 81%**, dok na **sjevernoj polutci** more zauzima **61%** površine
- **HIDROGEOGRAFIJA** – grana geografije koja **proučava vodu** u svim njenim oblicima i značenjima
- **OCEANOGRAFIJA** – znanost koja se bavi **proučavanjem mora** s fizikalnog, kemijskog, biološkog i geološkog stajališta
- svjetsko more se dijele na **oceane** i **mora**

# SVJETSKO MORE – OCEANI

- **OCEANI** su jedinstvene, kontinuirane mase morske vode golemih dimenzija
- to su: **Tihi, Atlantski i Indijski ocean + Južni i Arktički ocean**





**Zonalna građa Zemlje**

# ZONALNA GRAĐA ZEMLJE

---

- zemlja je građena poput luka – sastoji se od 3 sloja: **jezgre, plašta i kore**

## JEZGRA

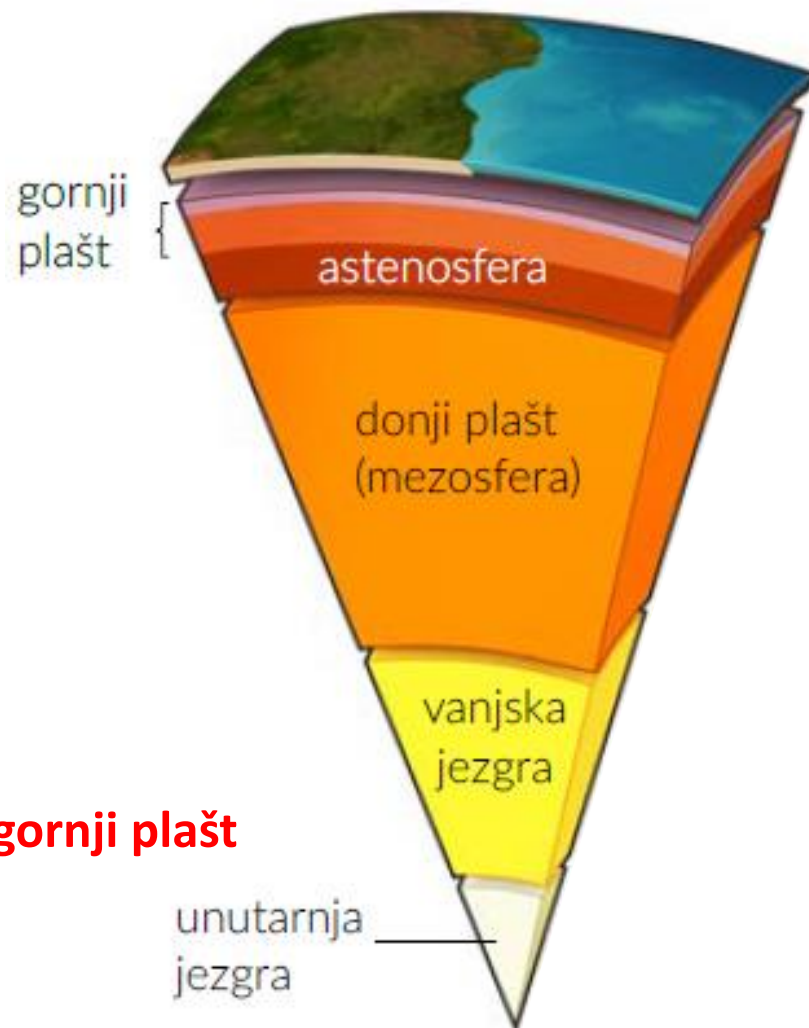
- građena od teških elemenata – **željeza i nikla (NiFe)**
- unutarnja jezgra je **kruta**, a vanjska je **tekuća**

## PLAŠT

- sastoji se od 3 dijela: **donji plašt, astenosfera i gornji plašt**
- najveći dio plašta je užaren i žitak (**magma**)

## KORA

- površinski i najtanji Zemljin omotač
- građena od lakših elemenata – **kisik, silicij, magnezij i aluminij**
- dva tipa kore: **kontinentska** (teža – od granita) i **oceanska** (lakša – od bazalta)

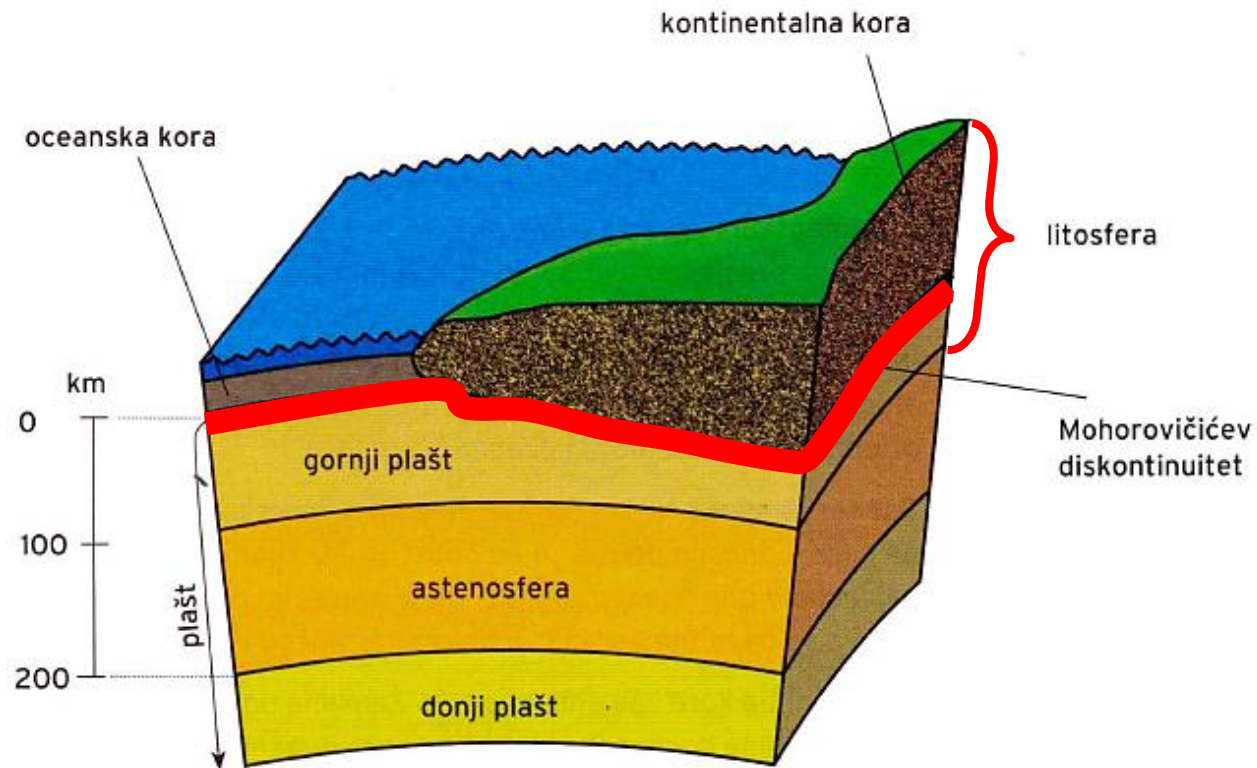


# ZONALNA GRAĐA ZEMLJE

**LITOSFERA** – prijelazna zona između žitkog dijela plašta i čvrste kore na površini a **čine je Zemljina kora i gornji plašt**

– između slojeva su **zone diskontinuiteta**

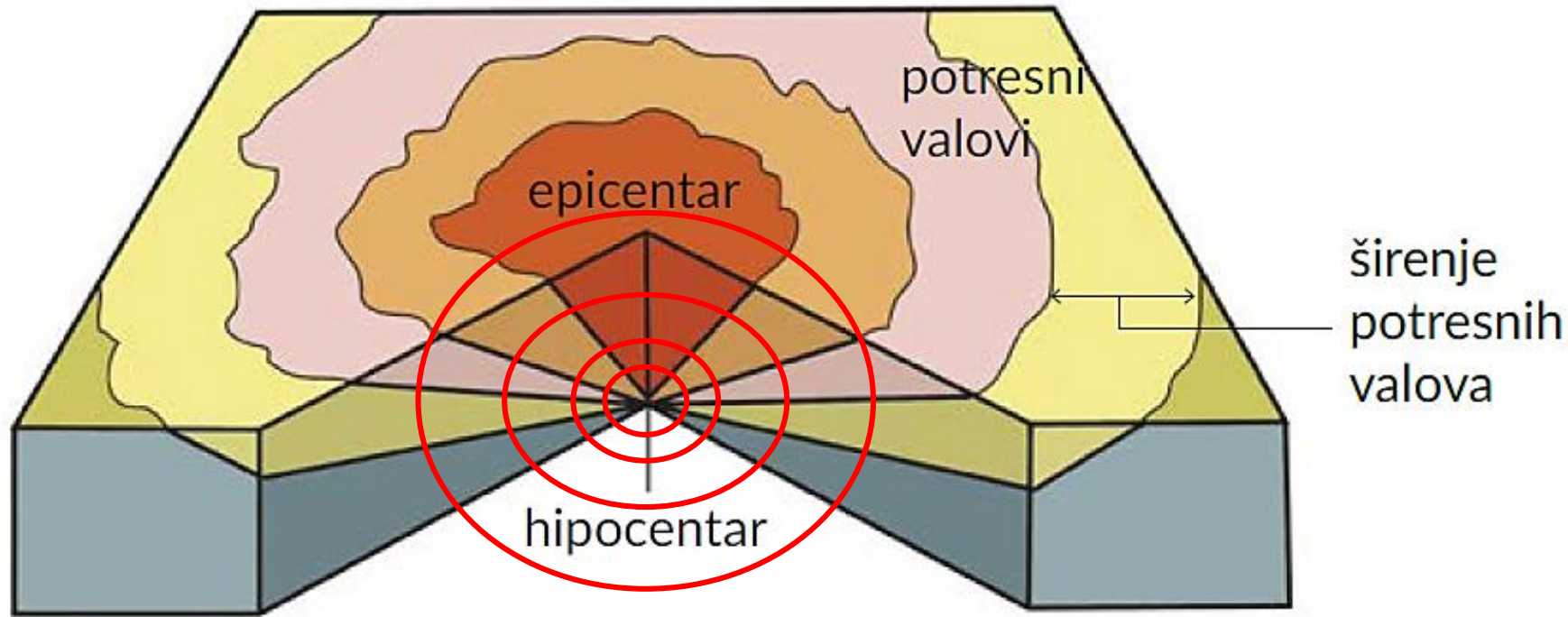
– **Mohorovičićev diskontinuitet (moho sloj)** – između plašta i kore





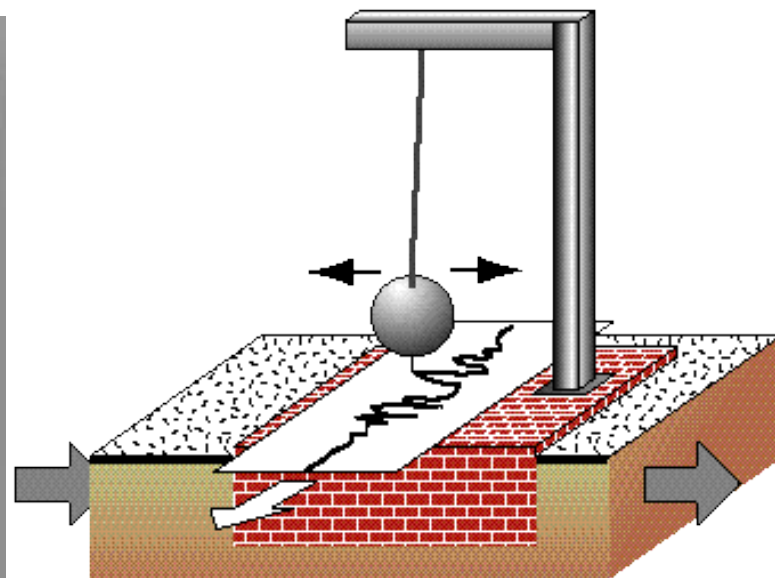
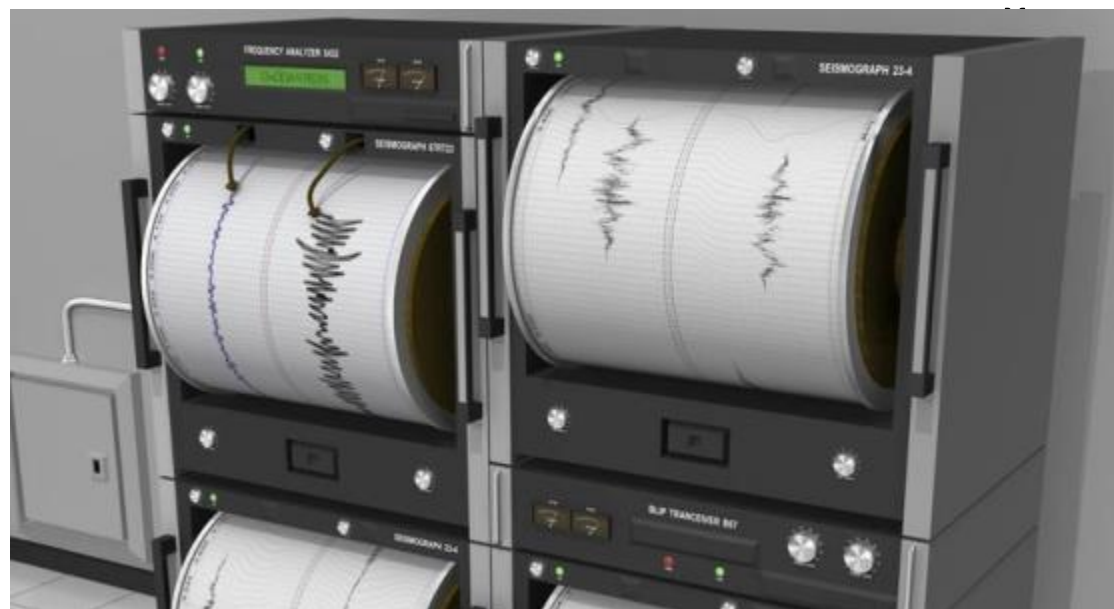
# POTRESI

- **POTRES** je iznenadno podrhtavanje Zemljine kore
  - do podrhtavanja dolazi oslobađanjem mehaničke energije u unutrašnjosti Zemlje
- **HIPOCENTAR** – mjesto gdje **dolazi do potresa** (u unutrašnjosti Zemlje – do 700 km)
- **EPICANTAR** – točka **na Zemljinoj površini** neposredno **iznad hipocentra**



# LJESTVICE POTRESA

- **SEIZMOLOGIJA** – disciplina koja proučava potrese
- **SEIZMOGRAF** – uređaj koji bilježi potres
- dvije ljestvice za mjerenje potresa:
  - **Richterova** ljestvica – bilježi oslobođenu energiju potresa – na ljestvici od 1 do 10
  - **Mercali-Cancani-Siebergova** (MCS) ljestvica – mjeri učinak potresa na kulturni krajolik (ljude, njihove aktivnosti i građevine)



# TSUNAMI (potresni valovi)

- **TSUNAMI** – potresni valovi – nastaju kao posljedica potresa ispod mora

